

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-1.14>

О. І. Хороновський, кандидат юридичних наук,
здобувач відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України

ПОНЯТТЯ ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ПРОТИДІІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Статтю присвячено розгляду питань сутності та змісту економічних інтересів держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. Досліджено поняття «економічні інтереси держави» у нормативно-правових актах та науковій літературі. Запропоновано визначення економічних інтересів держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності як цілеспрямовані потреби держави, націлені на досягнення максимальних благ у процесі реалізації політики протидії транснаціональній організованій злочинності. Проаналізовано нормативно-правову базу та наукову літературу на предмет визначення економічних інтересів держави та їх віднесення до сфери протидії транснаціональній організованій злочинності. Виділено основні економічні інтереси держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності, зокрема: недопущення втручання транснаціональних організованих злочинних угруповань у процеси створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої, потужної економіки; створення надійної системи економічної безпеки України із протидії транснаціональній організованій злочинності; ефективна боротьба із сектором тіньової економіки, який використовується у протиправній діяльності транснаціональними організованими злочинними угрупованнями; локалізація та недопущення витоку капіталів за кордон, пов'язаних із діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань тощо.

Зроблено висновок, що економічні інтереси держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності є невід'ємною складовою частиною гарантування економічної безпеки України, мета реалізації яких полягає в підтриманні такого стану економічної сфери держави, який характеризується збалансованістю, стійкістю до негативних чинників (загроз) діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування економіки держави й економічне зростання.

Ключові слова: транснаціональна організована злочинність; економічні інтереси держави; протидія транснаціональній організованій злочинності; економічна безпека держави; стан економічної сфери держави.

O. I. Khoronovskyi. The concept and determination of state economic interests in the sphere of transnational organised crime prevention

The article is devoted to issues of essence and content of state economic interests in the sphere of transnational organised crime prevention. It is researched the concept "state economic interests" in law regulations and scientific literature. It is proposed the determination of state economic interests in the sphere of transnational organised crime prevention as purposeful needs of the state, aimed at achieving maximum benefits in the process of implementation of transnational organised crime prevention policy. It is analysed regulatory framework and scientific literature for the purpose of determination specific state economic interests and their attribution to the sphere of transnational organised crime prevention. The main state economic interests are highlighted in the sphere of transnational organised crime prevention, in particular prevention of interference of transnational organized criminal groups in the processes of creating a self-sufficient, competitive, socially oriented, powerful economy; creation of a reliable system of economic security of Ukraine to combat transnational organized crime; effective fight against the sector of the «shadow» economy, which is used in illegal activities by transnational organized criminal groups; localization and prevention of capital outflows abroad related to the activities of transnational organized criminal groups; introduction of effective mechanisms for detection, arrest and subsequent confiscation of criminal profits of transnational organized criminal groups into state revenue etc.

The conclusion is made that state economic interests in the sphere of transnational organised crime prevention are an integral part of ensuring the economic security of Ukraine, the purpose of which is to maintain such position of the economic sphere of the state, that is characterized by balance, resistance to negative factors (threats) of activities of transnational organized criminal groups, the ability of this sphere to ensure the efficient functioning of the state economy and economic growth.

Key words: transnational organized crime; state economic interests; transnational organised crime prevention; economic security of state; conditions of economic sphere of state.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку державності характеризуються тим, що основним пріоритетом формування незалежної та впливової країни є її економічна безпека. Досягнення таких результатів неможливе без чіткого визначення та реалізації економічних інтересів держави.

Тобто між економічними інтересами й економічною безпекою держави існує тісний взаємозв'язок, сутність якого полягає у пріоритетності економічних інтересів держави у процесі створення системи еконо-

мічної безпеки. Водночас гарантування економічної безпеки держави є національним інтересом, оскільки безпека та реалізація першочергових потреб особи, суспільства та держави – необхідна передумова дієздатності країни, без чого неможливе досягнення другорядних цілей.

Забезпечення національних інтересів є пріоритетом державного будівництва кожної країни. З набуттям незалежності Україна активно долучилась до міжнародних процесів, зокрема й економічних. Отже, для забезпечення національних пріоритетів в економічній сфері виникла необхідність у формуванні цілісної категорії «економічні інтереси держави».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і закордонній юридичній літературі питанням протидії транснаціональній організованій злочинності завжди приділялася значна увага, оскільки такі злочини посягають на наявний порядок суспільних відносин, завдають їм значної шкоди. У різні роки заходи протидії транснаціональній організованій злочинності досліджували такі вчені, як: О.М. Бандурка, В.М. Бугузов, О.М. Джужа, О.Г. Кальман, В.В. Коваленко, О.В. Копан, М.І. Мельник, Г.П. Пожидаєва, І.В. Пшеничний, В.А. Ліпкан, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, О.М. Юрченко й інші. Можна констатувати, що праці зазначених учених мають вагоме значення для юридичної науки у сфері дослідження транснаціональної злочинності. Водночас варто зазначити, що дотепер так і не вироблено ні загально визнаного розуміння економічних інтересів держави, чітко не визначено їхнє місце у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності.

Нині у вітчизняній правничій науці фактично немає спеціальних досліджень, які стосуються саме економічних інтересів держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. Наявні наукові праці зазвичай висвітлюють лише окремі підходи до цього питання, стосуються в основному питань впливу транснаціональної організованої злочинності на економічну безпеку держави.

Мета статті – визначення поняття «економічні інтереси держави» у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності, виокремлення конкретних економічних інтересів держави в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Розгляд поняття «економічні інтереси держави» доцільно розпочати із з'ясування змісту такої фундаментальної та базової категорії більшості гуманітарних наук, як «інтерес». Водночас варто констатувати той факт, що кожна наука відповідно до її предмета та методу пізнання має своє, відмінне від інших, трактування поняття «інтерес».

Так, у філософській науці «інтерес» традиційно розглядається як мотив, що спонукає людей до дії і вважається невід'ємною якістю людини [1, с. 2].

Специфіка сучасного економічного тлумачення інтересу полягає в його інтерпретації як безпосередніх відносин між соціальними суб'єктами щодо виробництва продукту для задоволення економічних потреб [2, с. 93].

У теорії права існують різні погляди щодо сутності інтересу, але переважно ця категорія розглядається як певне суб'єктивне явище, що здатне задовольнити потреби конкретного індивідуума. Зокрема, В.М. Лавриненко у своїй праці робить висновок, що «вигода або користь як зміст інтересу характеризують вигідний або корисний шлях задоволення потреби, коли найкращі результати досягаються за найменшої витрати засобів і сил» [3, с. 40]. С.М. Братусь інтерес розуміє як благо, або як те, що так чи інакше задовольняє потреби людей [4, с. 20].

На нашу думку, інтерес не можна ототожнювати із благом, оскільки благо – це предмет задоволення інтересу, тобто те, на досягненні чого може бути спрямований інтерес суб'єкта. А це вже само собою виключає його ототожнення з інтересом. Крім того, аналіз інтересів у праві не можна проводити лише з позиції вказаного предмета, а необхідно досліджувати весь комплекс питань, пов'язаних із їх становленням і реалізацією.

Отже, з огляду на викладене можемо констатувати, що інтерес є багатоаспектною та складною категорією, зміст тлумачення якої залежить від того, з позицій якої науки її розглядати. Водночас можна цілком погодитись із думкою В.Ф. Сіренка стосовно того, що практично всі наявні погляди в науці щодо визначення змісту інтересів зводяться до трьох основних напрямів:

- інтерес розглядається як суб'єктивне явище, як особлива скерованість свідомості, яка має об'єктивну зумовленість;
- інтерес розглядається як об'єктивне явище. Тут в розумінні інтересу варто розрізнити три основні моменти: формування інтересу як об'єктивного явища, відбиття інтересів у свідомості людей, реалізація інтересів у діяльності людей;
- інтерес становить собою єдність об'єктивного та суб'єктивного [5, с. 8].

Отже, розібравшись зі змістом поняття «інтерес», перейдемо до його визначення в нормативно-правових актах та науковій літературі в контексті протидії транснаціональній організованій злочинності.

Уперше поняття «національних інтересів» на законодавчому рівні було визначено в Законі України «Про основи національної безпеки», відповідно до якого національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [6].

У новому Законі України «Про національну безпеку» національні інтереси визначено як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [7]. Зазначимо, що новий Закон окремо виділяє інтереси людини, що, безумовно, є свідченням процесів гуманізації та демократизації суспільства в напрямі євроінтеграції.

На жаль, у вітчизняній науковій літературі категорія «економічні інтереси держави» недостатньо досліджується в теоретичному і методологічному плані. Можна назвати лише декілька робіт, у яких ідеться про цю категорію крізь призму поняття економічної безпеки, або ж національної безпеки в економічній сфері [8–11].

Цікавою, на наш погляд, є позиція Н.Б. Антонової, яка вважає, що економічні інтереси держави – це орієнтири та прагнення держави до одержання економічних переваг, економічної незалежності, досягнення певних цілей та розвитку [12, с. 29–31]. Однак уважаємо, що таке визначення є дещо спірним, оскільки науковцем не конкретизовано конкретних цілей держави, які не завжди можуть бути економічного характеру, а наприклад соціального, військового, зовнішньополітичного тощо.

Водночас доцільно зазначити, що в Україні досі відсутнє чітке визначення економічних інтересів держави, не закріплено їх поняття на законодавчому рівні, не сформовано цілісної системи. Це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати будь-які свої дії, запевняти, що вони цілком відповідають економічним інтересам держави. Така ситуація несе значну загрозу економічній безпеці України. На думку В.Т. Шлемка, для створення цілісної системи економічних інтересів держави та їх ефективного функціонування насамперед необхідно: створити відповідну нормативну базу, проводити моніторинг економічних інтересів держави та їх моделювання, створити банк даних щодо цих інтересів, забезпечити їх баланс та гармонійне поєднання [13, с. 47].

Реалізація економічних інтересів держави неможлива без вжиття ефективних заходів із протидії злочинності. Протидія злочинності – це важлива функція держави, яка означає діяльність компетентних державних органів щодо реагування на злочинність як соціальне явище, усунення та відвернення негативних для суспільства наслідків. Натепер у європейських країнах упроваджується комплексний (інтеграційний) підхід, що поєднує запобіжні й репресивні заходи, позначені терміном «протидія». Цей термін є загальним родовим поняттям, що охоплює діяльність, спрямовану на мінімізацію суперечностей та чинників, які породжують злочинність або сприяють їй, на скорочення окремих видів злочинів шляхом недопущення їх учинення на різних стадіях злочинної поведінки (заходи запобігання злочинності), а також адекватні заходи реагування на вже скоєні злочини (репресивний підхід) [14].

Протидіють злочинності, зокрема і транснаціональній, спеціально уповноважені органи державної влади, які в сукупності становлять систему органів кримінальної юстиції, а заходи, які ними вживаються, відображають загальнодержавну політику боротьби зі злочинністю.

Отже, з огляду на вищевикладене, *економічні інтереси держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності* можемо визначити як *цілеспрямовані потреби держави, націлені на досягнення максимальних благ у процесі реалізації політики протидії транснаціональній організованій злочинності*.

Тепер зупинимось на визначенні конкретних економічних інтересів держави та їх віднесенні до сфери протидії транснаціональній організованій злочинності.

Концепція національної безпеки України, яка діяла до ухвалення Закону «Про основи національної безпеки», до пріоритетних національних інтересів в економічній сфері відносила лише «створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки» [15].

У Законі «Про основи національної безпеки» було визначено декілька позицій національних інтересів, які можна віднести до економічних, зокрема: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; удосконалення антимонопольної політики; подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси тощо [6]. Однак, на нашу думку, перелік економічних інтересів держави в цьому Законі далеко не є вичерпним.

У новому Законі України «Про національну безпеку України», на відміну від попереднього, визначено лише фундаментальні інтереси України, як-от:

- 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [7].

Отже, до суто економічних інтересів держави Закон відносить сталий розвиток національної економіки й інтеграцію України в європейський економічний простір.

У науковій літературі також немає єдиної позиції серед науковців щодо визначення основних економічних інтересів держави. Так, В.І. Мунтіян перелічує 42 економічних інтереси держави [11]. В.Т. Шлемко й І.Ф. Бінько серед найважливіших економічних інтересів держави, від реалізації яких залежить майбутнє України, добробут і процвітання нації, виділяють такі:

- створення надійної системи економічної безпеки України, забезпечення можливості самостійного, прогресивного соціально-економічного розвитку;
- забезпечення ефективного розвитку національної промисловості;
- істотне зменшення енергомісткості і матеріаломісткості ВВП;
- здійснення кардинальної модернізації виробництва та розвиток його наукомістких галузей;
- створення замкнених циклів виробництва стратегічно важливої продукції;
- забезпечення альтернативних джерел надходження нафти і газу;
- створення потужного воєнно-промислового комплексу, зокрема ракетно-космічної галузі;
- збереження та розвиток інтелектуального та науково-технічного потенціалів України;
- здійснення політики енерго- і ресурсозбереження;
- здійснення прогресивних економічних перетворень на базі власної моделі реформ;
- здійснення широкого комплексу інституційних змін із метою динамічного розвитку національної економіки;
- здійснення реформи податкової системи, посилення стимулюючого впливу податків на розвиток виробництва;
- проведення земельної реформи, підтримка фермерських господарств;
- здійснення реформи агропромислового комплексу, відродження села;
- вирішення державою соціальних проблем;
- проведення рішучої боротьби з тіньовою економікою;
- створення соціально однорідного середовища в усіх регіонах держави, усунення дисбалансу в їхньому соціально-економічному розвитку;
- побудова економічних відносин з іншими країнами на засадах рівноправності та взаємовигідності;
- забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції; удосконалення товарної структури експорту й імпорту;
- ефективне використання Україною свого вигідного географічного положення для здійснення міжнародного транзиту тощо [13, с. 44–46].

Як бачимо, серед зазначених вище економічних інтересів держави відсутні будь-які посилання на транснаціональну організовану злочинність, проте, зважаючи на масштабність її впливу на стан національної економіки, можемо констатувати, що транснаціональні організовані злочинні угруповання мають прямий чи опосередкований вплив на реалізацію кожного із зазначених інтересів.

Отже, у результаті проведеного аналізу окремих наукових положень та нормативно-правових актів щодо забезпечення економічних інтересів держави нами виділено такі основні економічні інтереси держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності:

- недопущення втручання транснаціональних організованих злочинних угруповань у процеси створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої, потужної економіки;
- ефективна боротьба із сектором тіньової економіки, який використовується у протиправній діяльності транснаціональними організованими злочинними угрупованнями;
- створення надійної системи економічної безпеки України із протидії транснаціональній організованій злочинності;
- локалізація та недопущення витоку капіталів за кордон, пов'язаних із діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань;
- упровадження дієвих механізмів виявлення, арешту та подальшої конфіскації в дохід держави злочинних доходів транснаціональних організованих злочинних угруповань;
- забезпечення високого рівня міжнародної репутації у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності;
- створення сприятливого бізнес-клімату, який дераціоналізує функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Наведений вище перелік економічних інтересів держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності не є вичерпним. Він залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників: економічних, політичних, соціальних, міжнародних та інших. Беручи до уваги багатогалузевий спектр функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань, економічні інтереси держави у сфері їхньої діяльності можна розглядати в контексті конкретних галузей економіки, що може бути об'єктом окремих наукових досліджень.

Зауважимо, що економічні інтереси держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності є невід'ємною складовою частиною гарантування економічної безпеки України, мета реалізації яких полягає в підтриманні такого стану економічної сфери держави, який характеризується збалансованістю, стійкістю до негативних чинників (загроз) діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування економіки держави й економічне зростання.

Список використаних джерел:

1. Новая философская энциклопедия : в 4-х т. Москва : Мысль, 2010. Т. 2. 634 с.
2. Економічна теорія : навчальний посібник / В.М. Семененко та ін. ; за ред. В.М. Семененка, Д.І. Коваленка. Київ : ЦУЛ, 2015. 360 с.
3. Лавриненко В.Н. Проблемы социальных интересов в ленинизме. Методологические аспекты анализа в свете ленинского теоретического наследия. Москва : Мысль, 1978. 188 с.
4. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1950. 368 с.
5. Сиренко В.Ф. Интересы в системе основных институтов советского государственного управления. Киев, 1982. 214 с.
6. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 20.01.2021).
7. Про національну безпеку : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 20.01.2021).
8. Барановський О.І. Фінансова безпека. Інститут економічного прогнозування : монографія. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
9. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави у нестабільних економічних системах : монографія. Київ : НІСД, 1998. 144 с.
10. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки : держава і підприємство : монографія. Київ : Національна академія управління, 2010. 232 с.
11. Мунтіян В.І. Економічна безпека України : монографія. Київ : Видавн-во КВІЦ, 1999. 462 с.
12. Антонова Н.Б. Государственное регулирование экономики : монография. Минск : Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2002. 253 с.
13. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
14. Шостко О.Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія. Харків : Право, 2009. 163 с.
15. Концепція національної безпеки України : постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.01.2021).